

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Одним з актуальних завдань державного будівництва сьогодні є розвиток і вдосконалення судової влади. Критика, що висловлюється у бік судової системи від громадськості, політичних, правоохоронних інститутів, громадських організацій, містить у собі незадоволеність і конкретними судовими рішеннями, і корумпованістю судового корпусу, і небажанням очищувати свій склад від некомпетентних суддів тощо.

Авторитет судової системи у суспільстві швидко падає. Соціологічне опитування фонду «Демократичні ініціативи», що було проведено наприкінці 2014 р., виявило, що більше 90 % українців не довіряють судам. Переважна більшість з них назвали корумпованість як основну причину такої недовіри. Отже, реорганізація судових інститутів стала одним із нагальних завдань реформування сучасної правоохоронної системи.

У 2015 р. набув чинності Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», який став початком проведення нової судової реформи у країні. У травні того ж року Указом Президента держави була затверджена Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. Ці документи були покликані для створення умов у короткий термін здійснити зміни у цій сфері, зокрема: створити систему автономного функціонування суддів, вжити антикорупційні заходи у судових органах, налагодити публічний контроль за призначенням і діяльністю суддів тощо.

Проте суттєвих зрушень у судових органах не відбулося. Експерти зазначають, що швидких темпів реформування системи не може бути, адже існує багато проблем, що накопичувалися тривалий час, і перешкод, пов'язаних із подоланням застарілого механізму системи. Значних зусиль і часу потребує подолання такої вади, як корупція, яка охопила не тільки судову систему.

Виходячи з вищенаведеного та аналізуючи стан правової системи в цілому, доводиться констатувати докорінну проблему, що склалася в цій сфері: це втрата працівниками судової галузі морально-ціннісних орієнтирів, відсутність усвідомленого етичного знання, відокремленість системи від суспільних потреб і моральних ідеалів.

Проблема моральності суддівського корпусу є саме докорінною. Це обумовлено, по-перше, цільовим призначенням моралі і права у суспільстві, по-друге, – забезпеченістю моральних умов ефективності права.

Функціонування суспільства можливе, насамперед, за умов підтримки громадського порядку, узгодження інтересів окремих індивідів і суспільства в цілому. Саме такі завдання покликані виконувати і мораль, і право. Закони моралі, маючи загальний і більш абстрактний зміст, встановлюють стратегічний напрямок поведінки і взаємодії людей і надають простір для самовизначення та індивідуального вибору варіанту дії. Право ж суворо обмежує свободу вчинення певних дій, його норми містять точний і конкретний зміст дозволеної поведінки. Норми моралі і норми права мають однакові за суттю, але різні за походженням і змістом механізми регуляції суспільних відносин, але разом забезпечують оптимальний варіант організації суспільного устрою людського існування. Ці форми суспільної регуляції тісно пов'язані між собою, обумовлюють одна одну. Непрацездатність однієї тягне за собою порушення дієвості іншої.

Суттєвою ознакою правового регулювання є обумовленість і пронизаність права мораллю, що є однією з основних умов такої регуляції. Усі суспільні відносини регулюються моральними нормами. Мораль забезпечує право ціннісними орієнтирами та ідеалами, які є вихідною основою і смисловою позицією права. Сфера обслуговування права обмежена. Воно, регулюючи чітко визначені суспільні відносини, сприяє укріпленню моральних засад суспільного життя. Заборони і санкції права набирають сили у межах тих виявів людської волі, де недостатніми є імперативи моралі.

Тільки взаємодією права і моралі встановлюються загальні стандарти поведінки і здійснюється нормативна регуляція суспільних форм життя.

Разом із тим, ці форми суспільного життя знаходяться у прямій залежності від базисних матеріальних складових життя. Деформації в економіці, зокрема, що відбуваються останнім часом в нашому суспільстві, спричинили суттєві зміни в моральній свідомості людей. Для значної кількості українців знецінилися традиційні моральні норми і цінності. Духовна розгубленість, беспорядність, озлобленість стають приводом для непорозумінь, конфліктів, кількість яких зростає і врегулювання яких часто виявляється неможливим моральними засобами і санкціями. Моральна дезорганізація та зневіра є характерною ознакою сучасного українського суспільства.

За таких умов претензії права на превалювання над мораллю здаються на перший погляд виправданими. Постаючи як зовні більш сувора сила, що стримує законом і наглядом суперечки різних суспільних та індивідуальних інтересів, право забезпечує наочне і дієве їхнє примирення.

Саме наочна впорядкованість, точність і сувора дієвість стають спонукальною причиною відокремлення права від моралі, особливо в системі практичного застосування права, зокрема в судовій системі. Судді своїми рішеннями все частіше демонструють зневажливе ставлення до моральних цінностей суспільства, недостатнє усвідомлення моральних настанов та ідеалів, а свої несправедливі рішення приховують за гаслами *«утвердження панування закону»* та *«неухильного дотримання правопорядку»*. Проте, коли, наприклад, злочини одного порядку отримують протилежно різну морально-правову оцінку, каральна влада тим самим стверджує протиставлення законності і справедливості.

Вадою нашої судової системи є незасвоєність суддями загально визнаних моральних ідеалів свого суспільства. Судді частіше буквально розуміють твердження закону про те, що судові вироки постановляються на власний розсуд судді, за його *«внутрішнім моральним переконанням»*. Однак, доля підсудного не може залежати від моральних переконань,

почуттів чи настроїв окремої відповідальної особи. Це не може бути нормою правової держави. Законодавець, встановлюючи такі умови прийняття рішення суддею, передбачає знання ним загально визнаних моральних норм та ідеалів свого суспільства й орієнтацію на внутрішнє переконання судді у їх правильності та справедливості. Отже, керівними мотивами судді мають бути не власні моральні почуття і переживання, пов'язані з особистими життєвими колізіями, а спільні із суспільством моральні ідеали справедливого, впевненість і переконаність в яких позбавляє судові рішення аморальності та свавілля судді. На жаль, судді часто вважають себе володарями людськими долями, не переймаючись вдосконаленням власного морального світогляду, цілеспрямованим формуванням своєї моральної позиції як судді.

Таке ставлення до постановлення судових вироків пов'язане також і з недоліками вищої правової освіти, яка характеризується недостатньою увагою до етичної освіти і виховання майбутніх юристів. Парадоксальним і політично небезпечним є вилучення етичного знання з програми навчання юристів. Парадокс полягає в тому, що юристи, покликані захищати законність, підґрунтям якої є мораль, самі позбавлені знання етичної методології та моральної рефлексії. Такі кроки матимуть суттєві негативні наслідки, адже формування моральної професійної свідомості юристів не є стихійним процесом, а має бути відповідальним і цілеспрямованим, таким, що відповідає завданням права, суспільства і цивілізованої держави.

Отже, реформування судової системи має базуватися на етичних засадах, включати моральні критерії оцінки суддів і їх діяльності, атестувати служителів Феміди не тільки з приводу фахової, а й моральної компетентності.

1. *Нестерук Л. П.* Етичні основи в діяльності суддів України / Л. П. Нестерук // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 47. – С. 212-216.

2. *Подкопаєв В.* Етика суддів: міжнародний досвід та проблеми регулювання в Україні / В. Подкопаєв // Право України. – 2005. – № 6. – С. 103-106.